

ANADOLU’DA MÜSLÜMANLARA KARŞI İLK HAÇLI YAPILANMASI (BİZANS – SEYFÜDDEVLE eL- HAMDÂNÎ MÜCADELESİ)

Edip AKYOL

Diyanet İşleri Başkanlığı

Özet

İslâmiyet’in, Hıristiyanlığın aksine büyük bir süratle yayılması, Müslümanların Suriye, Filistin ve Anadolu’ya hâkim olmaya çalışması, Bizans İmparatorluğunu ciddi bir şekilde endişelendirmişti. Bu yüzden Bizans İmparatorluğu, hem İslâmiyet’in yayılışını durdurmak hem de Müslümanların Anadolu’ya hâkim olmalarını engellemek için yoğun bir çaba içerisine girmiştir.

Haçlı seferleri öncesinde Bizans ile yapılan bu mücadelenin İslam toplumu üzerindeki etkileri ve İslam tarihi açısından da önemi büyük olmuştur. Özellikle Bizans ile mücadelenin, Hz. Ömer döneminin son zamanlarına kadar Hıristiyan yapısını korumuş bir hanedanlık olan Hamdânîler tarafından yapılması ayrıca önem arz etmektedir.

Çalışmamız, Seyfûddeve’nin Bizans İmparatorluğu ile yaptığı mücadele sonucunda, Bizans İmparatorluğunun Seyfûddeve’ye karşı bir Haçlı yapılanmasına gittiği süreci içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bizans, Seyfûddeve, Anadolu, Haçlı.

Abstract

First Crusader Formation(Arrangement) against Muslims in Anatolia

Rapidly expansion of Islam contrary to Christianity and the Muslim’s attempts to dominate Syria, Phalestine and

Anatolia, seriously concerned Byzantine Empire. Because of this, Byzantine Empire has begun to show intense effort both to stop the spread of Islam and to prevent the domination of Anatolia by Muslims.

This struggle against Byzantine before the Crusades has important effects on both Community and history of Islam. In particular, the fact that this fight against Christianity made by Dynasty of Hamdaniler that maintained Christianity until the last period of Hz.Ömer is made the issue more important.

This study include the period of formation of Crusades by Byzantine Empire against Seyfuddevle after the struggle of Seyfuddevle with Byzantine.

Keywords: Byzantine, Seyfuddevle, Anatolia, Crusader.

Kurte

Li Anadolê Sazîbûna Yekem a Xaçperestan li Hemberî Misilmanan (Têkoşîna Bîzansiyan û Seyfuddevle el-Hemdanî)

Belavbûna Îslamiyetê, ku berawajiyê Xirîstiyaniyê lezgîn bû û helwesta hakimbûna Misilmanan li ser Surî, Felestîn û Anadolê, Împaratorîya Bîzansê xistibû nav fikaran. Ji ber vê yekê Împaratoriya Bîzansê hem ji bo belavbûna Îslamiyetê rawestîne hem jî ji bo ku hakimbûna Misilmanan li ser Anadolê asteng bike, ketiye nav keftûlefteke mezin.

Bandora vê têkoşîna ku beriya seferên xaçperestî li hemberî Bîzansiyan hatiye kirin li ser civaka Îslamê û ji aliyê dîroka Îslamê ve xwediyê girîngiyeke mezin e. Bi taybetî jî têkoşîna li hemberî Bîzansiyan a ji aliyê Hemdaniyan ve, ku heya serdema dawîn a Hz. Omer wekî xanedaniyeke Xirîstiyaniyê dijîyan, girîngiyeke cihê nîşan dide.

Xebata me pêvajoya têkoşîna Seyfuddevle a li hemberî Bîzansiyan û sazîkirina xaçperestî ya Bîzansiyan a li hemberî Seyfuddevle daye ber xwe.

Peyvên Sereke: Bîzans, Seyfuddevle, Anadol, Xaçperest.

چکیده

نخستین مقابله صلیبی با مسلمانان در آناتولی (مجادلات حمدانیان، بیزانس، ثیف الدولة)

اسلام بر خلاف مسیحیت در مدت زمان کوتاهی مرزهای جهان را درنوردید و تسلط اسلام بر سوریه، آناتولی و فلسطین، بیزانسی ها را دچار وحشت کرد. به همین خاطر امپراتور بیزانس برای مقابله با جهنگیر شدن اسلام و هم چنین برای عدم تسلط مسلمانان بر آناتولی، فعالیت گسترده ای در پیش گرفت

پیش از دوران مقابلات و هجوم های صلیبی و به ویژه در دوران خلیفه دوم، اسلام قدرت فراوانی کسب کرده و در دوران حمدانیان نفوذ اسلام بر مناطق هم جوار بیزانسی ها آنان را به ترس و هراس انداخته و زمینه های شکل گیری حمله بیزانسی ها به مسلمانان فراهم آمد. این پروژه تحقیقی بر آن است تا به بررسی دورانی بپردازد که در نتیجه اقدامات ثیف الدولة، های فراوانی را علیه اسلام صورت دادند. بیزانسی ها مقابلات و رویارویی کلمات کلیدی: بیزانس، ثیف الدولة، آناتولی، صلیبی.

الملخص

التنظيم الصليبي الاول في الأناضول ضد المسلمين
(قتال البيزنطة و سيف الدولة سلطان الحمداني)

الانتشار الإسلامية السريع على عكس المسيحيين والعمل على السيطرة على السورية و فلسطين و الأناضول كان قد اقلق الإمبراطورية البيزنطية بشكل جدي. لذلك ، فإن الإمبراطورية البيزنطية ، بذلت جهودا كبيرة لمنع انتشار الإسلام والمسلمين في الأناضول.

كان لهذا القتال الذي حصل قبل الحروب الصليبية دض الصليبيين اثار كبيرة على المجتمع الاسلامي و كان له اهمية كبيرة. و من المهم ايضا ان هذا الحروب قد حصلت في عهد الحمدانيين الذين كانوا يحافظون على بنيتهم المسيحية حتى تواريخ الاخيرة من عهد الخليفة عمر.

تتضمن هذه الدراسة مرحلة التنظيم الصليبي من قبل الإمبراطورية البيزنطية دض سيف الدولة بعد قتال سيف الدولة دضهم.

الكلمات الأساسية: البيزنطية ، سيف الدولة ، الأناضول ، الصليبيون.

Giriş

Dünya coğrafyasında Doğu-Batı¹ ifadeleriyle adlandırılan topraklar, insanlık tarihi boyunca çeşitli zaman dilimlerinde tekrarlanan bir sürtüşmeye neden olmuştur. Bu bakımdan, birçok

¹ Doğu-Batı tanımlamaları için (bkz. Togan, 1981, s. 11–22).

medeniyete beşiklik etmiş olan Anadolu'nun² her karış toprağı uzun bir tarihin emsalsiz hazineleri ve hatıraları ile doludur.

Tarih boyunca Müslümanların hemen her dönemde Bizans ile ilişkileri olmuş ve Anadolu'daki Bizans topraklarını miras edinenler bugün bu topraklarda yaşayan Müslümanlar olmuştur. Ancak bu dönem üzerinde bilimsel çalışmaların ülkemizde yeterince yapılmadığı gerçeğini kabul etmek gerekir. Buna karşılık Batılı müellifler, bu konuda daha çok üretken olup bu dönemle ilgili bütün alanlarda geniş kapsamlı çalışmalar yapmakta ve kendi yorumlarını dile getirmektedirler.

Gerek İslam tarihi gerekse Anadolu'nun tarihi için önemli bir dönemi ifade eden Hamdânîler (905–1004)³ ve onların en güçlü siması olan Seyfûddeve (916–967)⁴, Yukarı Fırat Bölgesinde, Harput (Hısn Ziyad) kalesi yakınında, 923 yılından itibaren Bizans İmparatoru Romanos I. Lekapenos (920–944)'un Şark kuvvetleri Domestikos'u olan komutanı bozguna uğratarak, meşhur Bizans Savaşlarını başlatan kişi olarak tarihe geçmiştir (Işıltan, 1966, “*Seyfûddeve*”, c. X, s. 536). Böylece Doğu Anadolu'da yıllarca devam eden Bizans taarruzu durdurulmuş ve Müslümanların atağa geçtiği bir dönem başlamıştır. Bundan dolayı, bu dönem sadece Müslümanlar açısından değil aynı zamanda Bizanslılar için de önem taşımaktadır.

² Günümüzde Türkiye'nin Asya kesimindeki topraklarına verilen Anadolu ismi, Ortaçağ'dan beri çeşitli büyüklükte birimler için kullanılmıştır. Anadolu kavramı Bizans döneminde ortaya çıkmıştır. Bu deyim Bizanslıların “güneşin doğduğu yer” anlamında kullandıkları Gerçe “anatoli” kelimesinden türemiştir. Araplar ve genel olarak Müslümanlar, Anadolu'ya “Bizans Memleketi (Diyar-ı Bizans) demişlerdir. (Bkz. Tuncel, C. III, 1991. S. 106–107).

³ Bölgenin tarihinde önemli rol oynayan Hamdânîler, Araplar'ın en büyük kabilelerinden Rebîa'nın Tağlib koluna mensuptur. (Bkz: el-İş, t.y, s. 199; el-Cümeylî,, 1984, s. 273.) İslâmîyet'ten önce Hıristiyan (İslam'ın ilk döneminde dinlerini korumuşlardı ve asrın sonuna kadar Hıristiyan olarak kalmışlardı) olan Tağliboğulları Tihâme'den kuzeye göç etmiş, sonraları kendi adlarını alan Diyâr-ı Rebîa ve Musul bölgesine yerleşmişlerdi. Tağliboğulları sağlam, kuvvetli ve sayıca çoktular. Cahiliye döneminde büyük bir güce sahiptiler. (Bkz. El-İŞ, s. 199.) Hz. Ömer zamanında cizyeye bağlanan kabile daha sonra Müslüman olmuştur. (Bkz: Karaarslan 1997, c. XV/446).

⁴ Asıl adı Ebu'l-Hasan Ali b. Abdullah Ebu'l-Heycâ b. Hamdan b. Hamdun et-Tağlibî er Rabi'idir. (Bkz: Keyyâli, 1939, s. 6; Işıltan, 1966, “*Seyfûddeve*” İA, X, s. 536). IV. (X.) asırda, Abbâsî devletinin zevali devresinde, ortaya çıkan müstakil hanedanların en mühimlerinden birisi olan Hamdânîler'in kudretli emiri ve bu hanedanın Halep kolunun kurucusudur. Seyfûddeve, savaşçılığı ve özellikle bu asırda yeniden bir yükseliş devri yaşayan Bizans'a karşı mücadelesi ile İslâm dünyasının kahramanlık destanlarına mevzu olmuş, edip, şair ve âlimlerin koruyucusu sıfatı ile büyük şöhret kazanmıştır (bkz. Işıltan, 1966, “*Seyfûddeve*” İA, X, s. 536).

İslâmiyet'in, Hıristiyanlığın aksine büyük bir süratle yayılması ve Müslümanların Suriye, Filistin ve Anadolu'ya hâkim olmaya çalışması, Bizans İmparatorunu ciddi bir şekilde endişelendirmiştir. Bu yüzden, hem İslâmiyet'in yayılışını durdurmak hem de Müslümanların Anadolu'ya hâkim olmalarını engellemek için yoğun bir çaba içerisine girdiği görülmektedir.

Haçlı seferleri öncesinde Bizans ile yapılan mücadelenin İslam toplumu ve İslam tarihi üzerindeki büyük etkileri olmuştur. Özellikle de bu mücadelenin, Hz. Ömer döneminin son zamanlarına kadar Hıristiyanlığı korumuş olan bir hanedanlık (Hamdânîler) tarafından olması ayrıca önem arz etmektedir.

Çalışmamızda Seyfûddeve'nin Bizans ile yaptığı bütün savaşları değil, Haçlı seferleri öncesinde Anadolu'da ilk haçlı yapılanması olduğunu düşündüğümüz savaşları ele almayı uygun gördük. Çünkü bu savaşlara kadar Bizanslılar, Müslümanlara karşı kendi güçleri ile karşı koymuş veya taarruzda bulunabilmişlerdir. Ancak Bizanslılar, Seyfûddeve'ye karşı tek başlarına karşı koyamayacaklarını anlayınca bunun üzerine farklı milletler (Bizans, Rus, Ermeni, Bulgar ve Hazarlar)'den yardım istemiş ve adeta bir haçlı ordusu meydana getirmişlerdir. Haçlı ordusu diyoruz; çünkü Bizanslılar henüz Seyfûddeve ile karşı karşıya gelmişken 330/941 Haziranında Rus taarruzuna uğramış ve Ruslar, Bithynia'nın Karadeniz kıyılarına bir çıkartma yaparak Boğaziçi'nin bütün Anadolu yakasını tahrir etmişlerdi (Ostrogorsky, 2006, s. 258–59). Ruslar ile savaş halinde olan Bizanslıların, Ruslardan yardım istemesi ve Rusların da bunu kabul etmesi basit bir ittifak değildir. Burada Müslümanlara karşı yapılan bir ittifaktan söz etmek mümkündür.

1- Seyfûddeve'nin Bizans ile Mücadelesinin Başlaması

327/938 yılının Eylül ayında Seyfûddeve, yukarı Fırat bölgesinde Ioannes Kurkuas'a karşı büyük bir zafer kazandıktan sonra Koloneia (Şebinkarahisar) bölgesini tahrir etmek üzere Bizans arazisine girdi (329/940). Bu arada hilâfet merkezinde karışıklıklar çıkınca Seyfûddeve geri dönmek zorunda kaldı (Ostrogorsky, 2006, s. 258).

Seyfûddeve'nin geri çekilişi, 330/941 Haziranında ani bir Rus taarruzuna uğrayan Bizans için de bir fırsat doğmasına zemin hazırlamıştır. Ruslar, Bithynia'nın Karadeniz kıyılarına bir çıkartma yaparak Boğaziçi'nin bütün Anadolu yakasını tahrir ettiler. Doğuda mevcut olan savaş fasılası (hilâfet merkezindeki karışıklıklardan

dolayı Seyfûddeve'nin Bizans'la savaşmayı bırakıp geri dönmesi) Ioannes Kurkuas'a, Boğaziçi sahillerindeki savaş sahnesinde görünmek ve düşmanlara karşı etkili harekâta bulunma imkânını verdi (Ostrogorsky, 2006, s. 258).

Rusları Boğaziçi kenarında yendikten sonra Ioannes Kurkuas, Mezopotamya'daki teşebbüslerini yeniden ele almak üzere tekrar Doğu'ya dönebilirdi. Hızlı bir şekilde Martyropolis (Meyyafarikin, şimdiki Silvan), Amida (Diyarbakir), Dârâ ve Nisibis (Nusaybin)'i zapt ettikten sonra (332/943), Hıristiyan kutsal emanetlerin en büyüklerinden birisinin, Abgar efsanesiyle şöhret kazanmış Hz. İsa'nın mucize yaratan tasvirinin, muhafaza edildiği Edessa (Urfa) üzerine yürüdü. Şiddetli bir kuşatma sonunda, şehir ahalisi, "insan eliyle yapılmış" *Mandilion*'u Bizans kumandanına teslim etmek zorunda kaldı. Bizans silahları sayesinde Müslümanların elinden kurtarılan kutsal emanet, çok büyük bir tören ile İstanbul'a götürüldü. Bizans başşehirinde, 15 Ağustos 944 (24 Muharrem 333)'te yapılan kutsal emaneti karşılama töreni de çok büyük bir bayrama dönüşmüştür (Ostrogorsky, 2006, s. 258–59).

Ioannes Kurkuas'ın zaferleri, Bizans sınırının büyük ölçüde doğuya doğru kaymasına yol açar. Bu zaferler, Anadolu ve Önyasya'da Bizans'ın itibarını yükseltmiş ve Nikephoros Phokas ile Ioannes Çimiskes idaresinde yapılan nihaî taarruzun başlangıcını da teşkil etmiştir. Bizans devletinin gücünün artmasından etkilenen birçok Arap kabilesi, Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra, Bizans eyaletlerinde iskân edilmişlerdir. Arap sınır bölgesinin bu şekilde tenhalaşması, Bizanslıların sonraki ilerlemelerini kolaylaştırmıştır. (Ostrogorsky, 2006, s. 258–59).

2- Bağras ve Maraş Savaşı (333/944)

Seyfûddeve'nin İhşidiler ile meşgul olduğunu gören Bizans, Seyfûddeve'nin aynı anda iki cephede savaşamayacağını düşündüler ve bu durumu fırsat bilerek Suğur'a⁵ karşı saldırıya geçtiler. Bu gölgedeki hâkimiyetinin ancak Suğur'u elde tutmak ve güvenliğini sağlamakla mümkün olacağını gören Seyfûddeve, süratli bir şekilde Bağras ve Maraş'taki savaş meydanına geçerek Bizans ordusuna dar geçitlerde pusu kurup ablukaya aldı ve onları büyük bir hezimet

⁵ Bizans İmparatorluğuyla İslâm devletleri arasındaki müstahkem sınır bölgelerine verilen ad. Bölgenin dâhili yerlerinden olup ayrıca deniz sahilinde ve düşman sınırında bulunan önemli bir yer (Bkz. ŞEK'A, 1977, s. 95).

uğrattı. Ayrıca Müslüman esirleri kurtarıp büyük miktarda ganimet elde ettikten sonra, hâkimiyetini kurmak için yarım kalan işlerini tamamlamak üzere Haleb'e geri döndü (Şek'a, 1977, s. 124).

3- Gazvetü'l-Musîbâ (339/950)

Seyfüddevle, 339 (950–951) senesinde tekrar Bizans topraklarına girerek Semendu ve Harşana'yı fethedip birçok Bizans askerini de esir aldı. İç taraflara doğru ilerleyerek Sâriha'ya kadar (burası Bizans'ın başkentine (İstanbul) yakın bir yerdi) ulaştı. Bağras'tan gelenler ile Tarsus'tan gelen atlılarla birlikte daha da güçlenen Seyfüddevle, başında Domestiko⁶ olan Bizanslılarla yaptıkları savaşta onları çok acı bir hezimete uğrattı.

Seyfüddevle, kazandığı zaferin etkisiyle o kadar ilerlemişti ki, düşman toprağında kat ettiği uzun mesafede geri dönüşündeki tehlikeleri unuttu. Geri dönüşünde, düşmanın ona ve ordusuna geçitlerde ve tehlikeli yerlerde pusu kurması kaçınılmazdı. Çünkü burası, Bizans topraklarıydı ve dolayısıyla topraklarını ondan daha iyi biliyorlardı ve nihayet iki ordu arasında savaş başladı (Şek'a, 1977, s.124).

Seyfüddevle'nin bu ilerleyişinin atları, develeri ve askerleri yorması, hatta askerlerin bir kısmının artık savaşmayı reddetmesi (Şek'a, 1977, s. 125–26) ve ordudaki esirlerin çoğunun her an bir isyan tehlikesi arz etmesi de, Seyfüddevle'yi dönmek zorunda bıraktı. Ancak, Seyfüddevle, dönüşte Domestikos tarafından Darb el Kankarûn⁷ geçidindeki, el-Hades'te baskına uğradı. Yanında bulunan Müslümanların bir bölümü esir düştü, bir bölümü de öldürüldü. Bizanslılar, ganimetleri ve esirleri geri almanın yanında, Müslümanların silahlarını ve mallarını ele geçirdiler. Seyfüddevle'nin çok az sayıda askeriyle kurtulabildiği (İbnü'l-Esir, 1996, c. VIII, s.485–86; İbn Kesir, 1995, c. XI s.383; Münecimbaş, c. I, s. 259; Şek'a, 1977, s. 126) bu savaşa “Gazvetü'l-Musîbâ” adı verildi (Abdü'l-Câbir, 1981, s. 22).

⁶ Bizans İmparatorluğunda umumiyetle doğu ordularının başkumandanına verilen unvan (Bkz. Ostrogorsky, 2006, 336; İbnü'l-Esir de, bu unvanın, o gün için Kostantiniye boğazından itibaren olan bütün Bizans diyarı başkumandanlığı olduğunu ifade etmektedir (1966, VIII/521).

⁷ Bu isim – ki ufak bir değişiklik ile Kankarûn okunabilir - , herhalde Zaytûn yanında Ceyhan'ın da batısında aranılması lazım gelen Ermenice *Kangrot (Enginarlık)*'u ve *Konkernat* silsilesini hatıra getiriyor. Bu hususta mevcut olan *el-Havzât (el-Cavzât)* varyantı doğusundaki, Şimdiki *Engizek* dağı bölgesini düşündürmektedir ki, bu sonuncunun adı her halde *Enkuzut (“bol cevizli”)* kalesinden müştak olsa gerekir. (Bkz. Honigmann,1970, s. 83.)

Bu savaşta Seyfüddevle'nin Bizans'ın Başkenti ve en önemli kalesi konumunda olan İstanbul'a yaklaşması onlarda büyük bir korkuya neden oldu. Seyfüddevle ile (bütün güçlerine rağmen) baş edemeyeceğini anlayan Bizanslılar çareyi başka güçlerden yardım istemekle aradılar.

Haçlı Seferlerinin siyasi nedenlerine baktığımızda farklı görüşler ileri sürülmektedir. Türk tarihçilerinin ortak görüşü, bu seferlerin ana hedefinin Türk ilerleyişinin önünü kesmek amacını taşıdığıdır. Anadolu'da Türk hâkimiyetinin artması ve Avrupa'nın en büyük devleti olan Bizans'ın Türklerin eline geçmesinin her an gerçekleşebileceği ihtimalinin belirmesidir. Bunun gerçekleşmesi halinde de Avrupa'nın hâkimiyetini ellerine geçirmesi durumu başta Bizans olmak üzere bütün Avrupa ülkelerinde bir korku yaratmıştır (Polat, 2006, s. 67).

Yukarıda beyan ettiğimiz gibi Seyfüddevle'nin Bizans'ın başkentine yaklaşması, Bizanslılar'da böyle bir korku meydana getirmiştir. Bu dönemde, henüz Türklerin böyle bir girişimi yoktur. Ancak Seyfüddevle'nin Anadolu'da hâkimiyet kurmaya çalışması ve Bizans'ın başkentine bu kadar yaklaşması, Bizanslıları böyle bir yapılanmaya sevk etmiştir.

4- Hades Savaşı 343 (954–955)

Bizanslılar, daha önce de ifade ettiğimiz gibi 336 yılında “Hades”i⁸ fethetmişlerdi ve her tarafını tahrip etmiş ve çehresini değiştirmişlerdi. Seyfüddevle tekrar burayı ele geçirerek sakinlerinin çoğunun Arap olmasından dolayı burasını bir Arap şehrine dönüştürmek istiyordu.

Seyfüddevle 343 (954–955)⁹ yılında tam teçhizatlı bir ordu ile Hades'e gitti ve yıkılmış surlarını onarmaya başladı. En kısa zamanda onarımını bitirmek istiyordu ve bu nedenle onarımında bizzat kendisi de çalıştı.

Seyfüddevle'nin Hades'i tekrar inşa ettiğini öğrenen Bardas Phokas, sayısız elli bini bulan Rum, Rus, Ermeni, Bulgar, Hazar¹⁰ ve

⁸ Yâkût el-Hamevî, Hades'i “Malatya, Sümeysât ve Maraş arasında bir bölgede alan kuvvetli bir sınır kalesi” diye tarif etmektedir (bk. 1986, II, 263). Bu tanımlama, Hades'in bir “kale etrafında yapılanmış bir kale-şehir” olduğunu göstermektedir.

⁹ Ostrogorsky olayın tarihini 953 olarak vermektedir. (Bkz. 2006, s. 263).

¹⁰ VII-XI yüzyıllar arasında Karadeniz ile Kafkas dağlarının kuzeyinde ve İdil (Volga) nehri dolaylarında hüküm süren bir Türk devleti. Hazarlar'ın Bizans ile ilişkileri zaman

diğer gruplardan oluşan tam teçhizatlı bir ordu ile onları karşılamaya gitti. Seyfüddevle, hizmetlilerinden oluşan beş yüz kişinin de bulunduğu bir ordu ile Phokas'ın karşısına çıktı. Sabah vaktinden ikindiye kadar devam eden bu savaşta, Bizans ordusundan yaklaşık üç bin kişi öldürüldü ve bir o kadar da esir edildi (İbnü'l-Esir, 1996, c. VIII, s. 508; Ostrogorsky, 2006, s. 263; Şek'a, 1977, s. 128).

Her iki taraf için de acı sonuçlar meydana getiren Hades savaşı, Araplar için büyük bir şeref, Bizanslılar için ise büyük bir kayıptı. Çünkü onların bu kaybı büyük ordularına rağmen büyük bir hezimetti.

Hades, Bizanslılar için çok önemli bir yerdı ve onlar burayı geri almak için özellikle altı yıl boyunca çalışmışlardı. Hezimetlerinden on bir ay sonra geri almak için tekrar hazırlıklara başladılar. Savaş alanına gelinceye kadar bu durumdan haberdar olmayan Seyfüddevle, devamlı olarak savaşa hazırlıklıydı. Keşif birlikleri ve gözlemciler, Bizans ordusunun Hades bölgesinde olduğu haberini Seyfüddevle'ye ulaştırınca, Arap emiri hemen seyrini hızlandırdı.

Bizanslılar, Seyfüddevle'nin (Bizans ordusunun karşısına geçip onlarla çarpışmaya kadar) gelişinden haberdar olamadılar. İki taraf arasındaki şiddetli çarpışmadan sonra, Bizanslılar hezimete uğratıldı. Bizanslıların ve onlarla beraber bulunanların büyük bir bölümü kılıçtan geçirildi. Domestikos'un kumandanlarının birçoğu esir alındı. Domestikos, mağlup bir şekilde ülkesine geri döndü (İbnü'l-Esir, 1996, c. VIII, s. 517; Münecimbaşı, s. 259–260; Şek'a, 1977, s. 129–130).

5- Bizanslıların Haleb'i¹¹ İstilâsı 351 (962)

Seyfüddevle'nin arka arkaya kazanmış olduğu bu zaferler, Bizanslıların zihinlerinde, Müslümanların yeryüzünde büyük bir imparatorluk kuracağı endişesini meydana getirdi. Bizanslılar, bu ilerleyişi nasıl durdurabileceklerini düşünmeye başladılar ve bunun için de en güçlü komutanları ile çok büyük bir hazırlığa giriştiler.

Bizanslılar, kaybettiklerini geri alabilmek için en güçlü komutanlarının önderliğinde büyük bir ordu hazırladılar ve başına daha önce de bahsi geçen Nikephoros Phocas (Nikefor)¹² getirdiler.

zaman sekteye uğrasa da Arapların bu bölgeye akın etmeleri sonucu Bizans ile ittifak kurmuşlardı. (Bkz. Taşağıl, "Hazarlar" 1998, c. 17, s. 116–117).

¹¹ Kuzey Suriye'nin en önemli şehri ve kendi adını taşıyan ilin merkezi olup Anadolu'dan Mezopotamya'ya ve Akdeniz'den İran'a giden yolların kavşak noktasında kurulmuştur. Seyfüddevle zamanında Hamdaniler'in başşehri idi. (Bkz. Yazıcı, 1997, "Halep" c. 15, s. 239–240).

Nikefor, 350/961 yılında büyük bir hazırlığa girişti ve Seyfûddeve'nin karşısına çıkmak için hiç durmadan çalıştı ve birkaç ay içinde hazırlığını tamamladı. İmparatorluğun bütün imkânlarını büyük bir ordunun teçhizatı için kullandı. Seyfûddeve'ye karşı kullanabileceği bütün savaş araçlarını yanına alarak, Bizans, Rus, Ermeni, Bulgar ve Hazarlardan oluşan tam teçhizatlı 200.000 kişiden oluşan büyük bir ordu ile Haleb'e yöneldi (İbn Kesir, 1995, c.XI, s.410; Şek'a, 1977, s. 134; Abdü'l-Câbir, 1981, s. 26). Bizanslıların bu muazzam ordularından otuz bini tamamen zırhlı idi. Otuz bin kadarı da yolları ıslah etmek, özellikle yolları karlardan temizlemek ve surları yıkmakla görevlendirilmişti. Ayrıca dört bin kadar katır da dikenli demir taşımakta idi (İbnü'l-Esir, 1996, c.VIII, s.541).

Seyfûddeve, Bizans ordusunu karşılamak için Haleb dışında, yaya ve atlılardan oluşan 4.000 kişilik bir ordu ile Azaz (Aziziye)'a gitti. Ancak karşısındaki bu büyük Bizans ordusuyla savaşamayacağını anlayınca başkente dönüp, şehrin arkasında çadır kurarak hizmetlisi Necâ'yı, onları karşılamak üzere üç bin (3.000) kişilik bir ordu ile gönderdi. Sonra onları karşılamaya giden ve durumun çok ciddi olduğunu gören Seyfûddeve, kısa bir süre sonra tekrar Haleb'e dönerek bütün cephaneliği halka dağıttı. (Şek'a, 1977, s.134-135)

Sabahın erken vaktinde düşman otuz bin (30.000) atlı ile şehre ilk saldırısını yaptı (İbnü'l-Adîm, t.y. s. 78). Bizanslılar ile Araplar arasında büyük bir savaş meydana geldi. Güç bakımından dengeli olmadığı halde savaş devam etti. Seyfûddeve'nin ordusu sayıca az olmasına rağmen çok güçlü olduğunu söyleyebiliriz, aksi takdirde otuz bin kişilik bir orduya üç bin kişinin bu denli karşı koyması düşünülemez. Buna rağmen düşmanın gerideki kuvvetlerden yardım istediği görülmektedir. Johannes Çemiskes, bunlara ilaveten kırk bin kişi daha gönderdi. Bu büyük ve saldırgan ordu, küçük savunmacı orduyla karşı karşıya gelince Seyfûddeve, ordusunu yeniden düzenlemek için Balis'e yöneldi. Ancak bu durum, savaşan diğer Müslümanların gücünü kırdı ve onlardan çoğu öldürüldü, birçoğu şehre yöneldi ve bir kısmı da kaleye iltica etti. Kalenin saldırıya kapanması nedeniyle kaleye kaçanların kurtulmasına rağmen

¹² Nikefor, Bizans aristokrasisinin en önde geleniydi ve Ön Asya'da büyük bir güç oluşturmuştu. Ondan önce dedesi ve babası da çok büyük savaşçıları ve bunlar sülalece savaşçıydılar. Ancak Nikephoros Phocas savaş konusunda, onlardan daha üstündü. Bizanslılar bu büyük savaşçıyı, batı cephesinden doğu cephesine Seyfûddeve'nin karşısına getirdiler (Bkz. Şek'a,1977, s. 134).

Bizanslılar, şehri kuşatıp surlarda gedik açmayı başardılar (Şek'a, 1977, s. 134–135).

Seyfüddevle, Domestikos'un Haleb'e girdiğini öğrenince derhal aceleyle işe koyulmuş ve toplayabildiği kadar askerle Halep üzerine yürümüştür. Domestikos'la çarpışmalara giriştiği hâlde ona karşı koyabilecek güce sahip olmadığı için savaşa devam edemedi ve yanında bulunanların büyük bir kısmı öldürüldü, hatta Dâvud b. Hamdân'ın evlâdından hiç kimse hayatta kalmadı.¹³ Seyfüddevle de küçük bir grupla kurtulup geri döndü. Domestikos, Haleb dışında olup da “ed-Dâreyn” diye isimlendirilen Seyfüddevle'nin sarayını ve burada her biri on bin dirhemden oluşan üç yüz keselik para ele geçirdi. Ayrıca saraydaki bin dört yüz kadar katırı da alıp götürdü. Domestikos, hazinelerde bulunan eşyaların yanı sıra sayılmayacak kadar çokça silâh ele geçirmiş ve hepsini alıp götürerek Seyfüddevle'nin sarayını yıktırdı. Ele geçirebildiklerini geçiren Domestikos, şehir üzerine saldırıya geçerek şehri muhasara altına almış ve çok kimsenin hayatına kıymıştı. Haleb'in surlarını saldırılarla yıkmaya çalışan Bizanslılar, surda bir gedik açtı. Şiddetle şehirlerini müdafaa eden Halep halkı ise bu müdafaa sırasında birçok Bizans'ı öldürüp iyi bir müdafaa örneği sergiledi. Gece bastırınca Haleplilerin açılan bu gedikleri anında onarmalarıyla, bu durumu gören Bizanslılar ise Gevşen Dağı'na çekildi (İbnü'l-Esir, 1996, c.VIII, s. 540; İbnü'l-Adîm, t.y. s. 81–82).

Bizanslıların şehirden uzaklaşmaları üzerine emniyet görevlilerinin yayaları, halkın ve özellikle tüccarların evlerine saldırıp buraları yağmalamak istemişlerdir. Halk da mallarını kurtarmaya çalışmış ve böylece şehir surları müdafaasız kalmıştır. Bizanslılar, surların müdafaasız kaldığını görünce tekrar şehre doğru yaklaşır, onları alıkoyacak kimse olmayınca surların tepelerine tırmanarak şehir halkının kendi aralarında çatışır durduklarını gördüler. Hemen surlardan aşağıya atlayarak şehir kapılarını açmış ve şehre kılıç zoruyla girerek önüne çıkamı öldürüp, yoruluncaya ve usanuncaya kadar Halep halkını kılıçtan geçirmeye devam etmiştir.¹⁴

Bu arada Haleb'te tutsak bulunan bin dört yüz kadar Bizanslı tutuklu, buldukları yerlerden kurtulup, ellerine geçirdikleri silâhlarla halka saldırmaya başladı. Bizanslılar, Halep'ten on binden

¹⁴ İbn Kesir, 1995, XI/411; Krş. Şek'a, 1977, s. 135. (Burada Nikefor'un Halep'e ancak eman vererek girdiğini sonra da sözünde durmayıp onları kılıçtan geçirdiğini ifade etmektedir.)

fazla kız ve erkek çocuğu esir almışlar ve anlatılmayacak kadar çokça ganimet ele geçirmişlerdir. Bizanslıların yanında mal yükleyecekleri vasıtaları ve binekleri kalmayınca Domestikos, geri kalan malların yakılmasını, mescitlerin ateşe verilmesini emretmişti. Halep halkı, ele geçirilen bu çocuk esirlerden üç binin kurtarılması için Bizanslılara çok miktarda mal vermişlerdi. Ancak Bizanslılar, böyle bir teklifi kesinlikle kabul etmemişler ve yukarıda belirttiğimiz mal ve esirleri alıp gitmişlerdir (İbnü'l-Esir, 1996, c.VIII, s.541–42; İbnü'l-Adîm, t.y. s. 80–81).

Bizanslılar, Halep'e girince şehir halkından bir kısmı iç kaleye sığınmış ve tek başına canlarını kurtarmaya çalışmışlardı. Domestikos, Halep'te dokuz gün kaldıktan sonra ele geçirdiği bu büyük ganimetlerle şehirden ayrılmak istedi. Ancak onunla birlikte bu sefere çıkmış bulunan imparatorun yeğeni bu dönüşe itiraz ederek şöyle dedi: *"Bu şehir elimize geçmiş bulunuyor. Şu anda şehri müdafaa edecek hiç kimse de yoktur, neden geri dönüyoruz?"* Domestikos ise: *"Şu anda bizler imparatorumuzun hiç de beklemediği büyük miktarlarda ganimetler ele geçirmiş, çok kimseyi öldürmüş, etrafı yakıp yıkmış ve burada tutuklu bulunan esirlerimizi de kurtarmış bulunuyoruz. Elimize geçirdiğimiz bu ganimetler şimdiye kadar asla ele geçirilmiş ve işitilmiş değildir."* diye cevap vermiş, aralarında tartışma sürüp gitmiş, sonunda Domestikos imparatorun yeğenine şöyle dedi: *"Haydi, o halde kalk, şu iç kaleye doğru yürü ve muhasara altına al. Ben de askerlerimle şehir kapısını tutacağım."* İmparatorun yeğeni atına binerek kılıcı ve kalkanıyla iç kaleye doğru yürümüş ve Bizanslılardan bir grup da onu izlemiştir. Kale kapısına yaklaştığı bir sırada üzerine bir taş yuvarlanmış ve atından düşünce de anında öldürülmüştür. Domestikos onun öldüğünü görünce yanında bulunan bin iki yüz kadar Müslüman esiri kılıçtan geçirerek ülkesine dönmek üzere harekete geçti (İbnü'l-Esir, 1996, c. VIII, s.541–42; İbn Kesir, 1995, c.XI, s.411; İbnü'l-Adîm, t.y. s. 80–81; Münecimbaşı, t.y. s. 261–262; Şek'a, s. 1977, 136; Abdü'l-Câbir, 1981, s. 26–27).

Bizanslılar, kazanmış oldukları bu zafere rağmen yine korku içindeydiler; Çünkü Seyfüddevle her an çıkıp gelebilirdi. Bu korkudan dolayı Kınnesrin tarafına gözcü yerleştirmişlerdi. Bu onlar için bir başarıydı ama yine de Seyfüddevle'nin başarısı karşısında çok büyük bir şey değildi ve Seyfüddevle gelmeden önce hemen oradan ayrıldılar (Şek'a, 1977, s. 136).

Bizanslılar, Halep Sevâd'ından geçerlerken ekinlere dokunmamışlar ve bir daha buraya geri dönme ümidiyle gittikleri için

Sevâd halkına ekinlerini ekmelerini emretmişlerdir (İbnü'l-Esir, 1996, c.VIII, s.542).

Domestikos ayrıldıktan sonra Haleb şehrinin yeniden imarına başlayan Seyfüddevle, Cemaziyelahir ayında Aynu'z-Zarbe'ye giderek burayı da imar etti. Daha sonra, hatibini bir ordunun başında Tarsuslularla birlikte Bizans topraklarında gazaya gönderdi. Bu ordu, çok sayıda kimseyi öldürerek, aldığı ganimet ve esirlerle geri döndü (Müneccimbaşı, t.y. s. 262–63).

Seyfüddevle'nin hizmetlisi Necâ, bir ordu ile Hısnı Ziyâd'a doğru harekete geçti. Bir Bizans topluluğuyla karşılaşan Necâ, onları mağlup ederek beş yüz kişiyi esir aldı ve muzaffer bir şekilde geri döndü. Arkasından Bizanslılar, Sîs Kalesi'ne yürüdüler ve burayı ele geçirdiler (İbnü'l-Adîm, t.y. s. 77).

Bizanslılar, yine bu senenin (351) Şevval ayında (Kasım 962) Menbic'e saldırdılar. Seyfüddevle'nin buradaki naibi, amcasının oğlu Ebu Firâs el-Haris b. Ebu'l-Alâ Sa'îd b. Hamdân'dı. Bizanslılar onu esir aldılar ve Konstantiniyye'ye götürerek, zindana attılar (Müneccimbaşı, t.y. s. 262–63).

6- Bizanslıların Massisa (Misis) ve Tarsus'u İstilâ Etmeleri (354/965)

Bu yılda Bizanslılar Massisa ve Tarsus'u ele geçirdi. Sonradan Bizans imparatoru olacak olan, Bizans başkumandanı Nikefor (Nikephoros Phokas) İslâm diyarına daha yakın bir noktada olabilmek için Kaysâriyye'de bir şehir kurarak orada ikamet etmiş ve bütün askerlerini ve ailesini buraya taşımıştı. Niyetini anlayan Tarsus ve Massisa halkı ona elçi gönderip her türlü malı ve parayı ödemeyi taahhüt ederek ondan emân dilemiş ve dilediği takdirde şehirlerine kendi adamlarını gönderip orada ikamet etmelerini ve kendilerini yönetmelerini istemişlerdi. Nikephoros Phokas, önce bu teklifi kabul etmişti. Fakat bir müddet sonra Müslümanların bir hayli zayıflayıp savaş güçlerini kayb ettiklerini, onlara yardım edecek kimsenin olmadığını öğrendi. Bununla birlikte, büyük bir kıtlığın yanı sıra hiç yiyecek bulamadıklarını, bundan dolayı köpek ve leş yediklerini, aralarında veba hastalığının yayılıp gittiğini, onlardan günde üç yüz kişinin öldüğünü haber alınca verdiği sözden cayarak gelen elçiyi hakaretlere uğratarak getirdiği mektubu başının üzerine koyarak ateşe vermiş, elçinin saçını sakalını yakmıştı. İslâm elçisine böyle davranan Nikephoros Phokas ona hitaben şöyle demişti: “Siz kışın deliğine girip

de soluyan ve ölmekle karşı karşıya gelen bir yılan gibisiniz. Birisi yılanı yakalayıp da iyilikte bulunur, soğuşun tesirinden kurtararak ısıtıp da besleyecek olursa hemen canlanır ve o insanı sokar. Şu anda sizler de büyük bir zaaf ve güçsüzlük içine düştüğünüzden dolayı bize itaat ediyorsunuz. Sizi bu hâlinizle bırakacak olursam durumunuz düzeldiği anda derhal saldırıya geçeceksiniz ve o zaman sıkıntı ve cefaları yine biz çekeceğiz.” Tarsus ve Massisalıların gönderdiği elçi geri dönmüş, Nikefor (Nikephoros Phokas) ordularını toplayarak bizzat kendisi başlarında Massisa üzerine yürümüş, şehri muhasara altına alarak kılıç zoruyla 13 Recep (15 Temmuz 965) cumartesi günü zapt edip halkını kılıçtan geçirmeye başlamış ve birçok Müslüman'ı şehit etmişti. Nihayet önüne çıkanları doğramaktan vazgeçerek şehirde bulunan Müslümanları alıp Bizans diyarına götürdü (İbnü'l-Esir, 1996, c.VIII, s.560–61; Müneccimbaşı, t.y. s. 265).

Nikefor, Massisa'dan sonra Tarsus'u muhasara altına almış, bu arada Tarsus halkı hemen gelip itaatlerini arz ederek ondan emân dilemiştir. Nikefor bu isteklerini kabul edince Tarsuslular şehir kapılarını açmış, o da halka karşı iyi davranarak derhal ellerinde bulunan bütün silâh, para ve taşıyabildikleri bütün mallarını getirip bırakmalarını emretmişti. Tarsuslular, taşıyabildikleri mal ve silâhları getirip teslim edince karadan ve denizden şehirlerini terk ederek yola koyulmuş, Nikephoros da onları Antakya'ya kadar götürecektir kimseleri refakatlerine vermiştir (İbnü'l-Esir, 1996, c.VIII, s.561).

Nikephoros, Tarsus'un en büyük camiini kendi hayvanları için ahır yapıp ve minberi de yaktı. Şehri onarıp müstahkem hale getirerek dışarıdan buraya yiyecek maddeleri ve yem taşımış, böylece fiyatlar bir hayli ucuzlamıştı. Bunu öğrenen Tarsuslular, tekrar şehirlerine geri dönüp Nikephoros'un itaatine girmiş ve bir kısmı Hıristiyanlığa girmiştir (İbnü'l-Esir, 1996, c.VIII, s.561).

Nikephoros Phokas, İslâm diyarına yakın olmak için Tarsus'ta kalmayı arzu etmişse de daha sonra Kostantiniyye'ye geri dönmüştü. O sıralarda Domestikos olan İbn-i eş-Şemeşkik (Joannes Çemiskes), Meyyâfârikin'de bulunan Seyfûdevle üzerine gitmek istemişse de İmparator Phokas ona kendisiyle birlikte Kostantiniyye'ye gelmesini emretti ve Joannes Çemiskes de Phokas'la birlikte Kostantiniyye'ye döndü. Nikefor, Tarsus'u istila ettiği sırada halkı mescide topladıktan sonra Minbere çıkmış ve etrafındakilere şöyle dedi: *“Ben nerdeyim?”* onlar da *“Tarsus'un minberi üstündesin”* Nikefor: *“Hayır, Beytü'l-Makdis'in üzerindeyim”* demişti. (İbnü'l-Esir, 1996, c.VIII, s.561).

Şüphesiz Nikefor'un bu davranışı onun gerçek niyetini ve hedeflerini ortaya koymaktadır. Yani onun yaptığı bu savaşlara kutsallık atfetmesi, bir fetih amacından çok başka hedeflerinin olduğunu göstermektedir.

Nitekim Haçlı seferleri, XI. yüzyılın sonlarında Avrupa dünyasının “Kudüs'ü kurtarma” sloganı ile Türkleri Anadolu'dan atmak ve bütün Ortadoğu'yu ele geçirmek için başlattığı siyasi amaçlı askeri harekâta katılanlara verilen isimdir (Demirkent, 1996, c. 14, s. 525). Bu saldırılara “Haçlı Seferleri” adı gerçekleştiği zamanda değil, daha sonraki dönemlerde (1250 yılından sonra) Avrupalı tarihçiler tarafından verilmiştir. Bu savaşlara iştirak eden katılımcılara omuzlarına kırmızı kumaştan dikilmiş haç işaretleri taşımaları nedeniyle haç taşıyan manasına Haçlılar denilmiştir (Polat, 2006, s. 47).

Yine Haçlı Seferleri üzerine Batılı Tarihçilerden gelenekselciler; Kudüs'ün kurtarılması ya da savunulması adına yapılan seferleri gerçek haçlı seferleri olarak değerlendirmektedir (Riley-Smith, 2004, s. 11; Polat, 2006, s. 55).

Nikefor'un yukarıda zikretmiş olduğumuz davranışında da böyle bir gayenin mevcudiyetinden söz edebiliriz. Bununla birlikte Bizans'ın meydana getirdiği ordunun yapısı ve amacı, açık bir şekilde görünmese de, şekil, hedef ve gaye bakımından erken dönemde başlayan haçlı yapılanması olduğunu söyleyebiliriz (Şek'a, 1977, s. 139). Ancak Haçlı seferlerinden farklı olarak, Nikefor'un meydana getirmiş olduğu ordudaki askerlerin elbiseleri üzerinde 'Haç' işareti bulunmamaktaydı.

7- Bizanslıların İslâm Topraklarına Girişi (354/965)

Bu yılın (354/965) Şevval (Eylül-Ekim) ayında Bizanslılar, İslâm topraklarına saldırıya geçerek Âmid üzerine yürümüş ve şehri muhasara altına alarak halkıyla çarpışmalara girişmişlerdi. Bu muhasara sırasında üç yüz kadar Müslüman şehit olmuş ve dört yüz kişi de esir alınmıştı. Ancak Bizanslılar Âmid'i zapt edemeyince oradan ayrılarak Dara'ya gitmiş ve Nusaybin'e yaklaşmışlardı. Bu arada Meyyâfârikîn'den gelen bir kervan ile karşılaşan Bizanslılar, kervanı olduğu gibi ele geçirdiler; bu durumdan korkuya kapılan Nusaybin halkı da derhal yerlerini terk edip kaçmaya başladı, bundan dolayı da bir bineğin fiyatı yüz dirheme ulaştı (İbnü'l-Esir, 1996, c.VIII, s.573. Ayrıca bkz. Münecimbaşı, t.y. s. 264).

Bu arada Nusaybin'de bulunan Seyfüddevle, civardaki bedevi Araplara mektuplar yazıp onlarla birlikte kaçmayı düşündü; fakat kaydedildiğine göre, Bizanslılar Seyfüddeve'nin kaçmasından önce Nusaybin'e varmadan geri dönmüş, Seyfüddeve de orada ikametine devam etmişti. Bizanslılar, el-Cezîre bölgesinden Şam bölgesine geçerek Antakya'yı muhasara altına almış, uzun bir müddet şehir halkıyla çarpışmalara giriştikleri hâlde burayı da ele geçiremediler. Bunun üzerine şehrin etrafını yağmalayarak Tarsus'a geri döndüler (İbnü'l-Esir, 1996, c.VIII, s. 573. Ayrıca bkz. Münecimbaşı, t.y. s. 264).

Nihayet Seyfüddeve döneminde, Bizans ile yapılan savaşlar bitmiş oluyordu. Böylece Bizans, her iki taraf için de önem arz eden bu savaşlarla, hem Anadolu'da Müslümanlara karşı bir Haçlı yapılanması teşkil etmiş, hem de daha sonra meydana gelecek olan Haçlı Seferlerine bir hazırlık dönemi oluşturmuştu.

Sonuç

Haçlı seferleri öncesinde Bizans ile yapılan mücadelenin İslam toplumu ve İslam tarihi üzerindeki etkileri büyük olmuştur. Bizans ile yapılan bu mücadelenin geneline baktığımızda Seyfüddeve'nin bir fetih amacı gütmeyeceği, aksine memleketini korumaya yönelik bir tavır içinde olduğu, ancak savunma niteliğinde başlamış olan bu mücadelenin daha sonra Seyfüddeve'nin taarruzlarına dönüştüğü de görülmektedir.

Seyfüddeve ve Bizans savaşları, başta iktisadi ve kültürel sebepler dışında bir mahiyet arz etmiyordu. Birbirini takip eden zor devreler ve savaş tahribatları düşmanlıklara neden olmuştur. Şüphesiz bu nefret ve kinin etnik olduğu da kesin değildir. Ancak Nikefor, Tarsus'u istila ettiği sırada halkı mescide topladıktan sonra minbere çıkıp etrafındakilere şöyle demişti: "*Ben nerdeyim?*" onlar da "*Tarsus'un minberi üstündesin*". Nikefor: "*Hayır, Beytü'l-Makdis'in üzerindeyim*". Yine Haleb'i istila ettikten sonra oradan ayrılırken Haleplilere: "*Buraları ekin! Kısa bir süre sonra buraya tekrar geleceğiz*". Nikefor'un buradaki gayesi Kudüs'ü geri almaktı. Şüphesiz Nikefor'un bu davranışları onun gerçek niyetini ve hedeflerini ortaya koymuştu.

Araştırmacı ve tarihçilerin dini, siyasi ve iktisadi gibi çeşitli nedenlere dayandırdığı Haçlı Seferlerinin başlama sebepleri arasında şunlar gösterilmektedir:

1- İslamiyet'in, Hıristiyanlık aleyhine evrensel bir din haline gelmesi ve sınırlarının Doğu ve Batı yönlerinde genişlemesi,

2- Anadolu'da Türk hâkimiyetinin artması ve Avrupa'nın en büyük devleti olan Bizans'ın Türklerin eline geçmesinin her an gerçekleşebileceği ihtimalinin belirmesi,

3- Kudüs'ün Müslümanların elinden kurtarılması (Polat, 2006, s. 55–73).

Buna karşılık, Bizans'ın Seyfüddevle'ye karşı böyle bir yapılanmaya gitmesinin nedenlerine baktığımızda:

a- İslâmiyet'in, Hıristiyanlığın aksine büyük bir süratle yayılması, Müslümanların Suriye, Filistin ve Anadolu'ya hâkim olmaya çalışması,

b- Nikefor'un, Hıristiyan kutsal emanetlerin en büyüklerinden birisinin, Abgar efsanesiyle şöhret kazanmış Hz. İsa'nın mucize yaratan tasvirini, “insan eliyle yapılmış” *Mandilion*'u almak için Edessa (Urfa)'yı kuşatması ve hedefinin Kudüs'ü geri almak olduğunu ima etmesi,

c- Seyfüddevle'nin, iç taraflara doğru ilerleyerek Sâriha'ya kadar (burası Bizans'ın başkentine (İstanbul) yakın bir yerdi) ulaşması sonucu, Bizans'ın büyük bir korkuya kapılması, olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak Bizanslıların Seyfüddevle ile yapmış oldukları bu mücadelenin, açık bir şekilde görünmese de, şekil, hedef ve gaye bakımından erken dönemde başlayan bir haçlı yapılanması olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Abdü'l-Câbir, S. M. (1981). *eş-Şi'r fî rihâbi Seyfüddevle el-Hamdânî*. Beyrut.
- Aşûr, S. A. (1987). *Tarihu'l-İslâm ve Hadaratih*. Kahire.
- Avcı, C. (1997). *İslam-Bizans ilişkileri (M. 610–847)*. Yayımlanmamış doktora tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- el-Belazurî (1932). *Fütühu'l-Büldan* (R.M. Rıdvan, Nşr.). Kahire.
- el-Cümeylî, R. A. (1984). *Dirâsâtu fî târihi'l-Abbâsiyye*. Bağdat.
- ed-Dineverî, S. (1982). *Tarihü'l-mavsıl*. Irak.

- el- Hamevi, Y. (1986). *Mu'cemü'l-büldân*. Beyrut.
- Honigmann, E. (1970). *Bizans devletinin doğu sınırı* (F. Işıltan, Çev.). İstanbul.
- Hammâş, H. (1994). *Dirasât fi târihi'l-İslâm*.
- İbnü'l-Esir (1966). *el-Kâmil fi't-Tarih* (J. Tornberg, Nşr.). Beyrut.
- İbn Kesir (1995). *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*. (M. Keskin, Çev.). İstanbul.
- İbn Hallikân (1948). *Vefâyâtü'l-A'yân*. Kahire.
- İbnü'l-Adîm (t.y.). *Zübdetü'l-Haleb min târihi Haleb,I* (H. Mansûr, Nşr.). Beyrut.
- el-İŞ, Y. (t.y.). *Tarihî asri'l-hilâfeti'l-Abbasîyye*. Beyrut.
- Keyyâli, S. (1939). *Seyfûddeve ve 'asru'l-hamdâniyyîn*. Halep.
- Köymen, M. A. (1979). *Büyük Selçuklu imparatorluğu tarihi*. Ankara.
- Kağı, W. E. (2000). *Bizans ve ilk İslam fetihleri* (M. Özay, Çev.). İstanbul.
- Lewis, B. (2002). *Tarihte Araplar* (H. D. Yıldız, Çev.). İstanbul.
- Lapıdus, I. M. (2002). *İslam toplumları tarihi (Hz. Muhammed'ten 19. Yüzyıla kadar)*. (Y. Aktay, Çev.). İstanbul.
- Müneccimbaşı (t.y.). *Cami'üd-Düvel veya sahaifü'l-ahbar fi vekayi'i'l-a'sar. Nuruosmaniye nüshası, I*, (vr, 227^a-235^b).
- Merçil, E. (1985). *Müslüman-Türk devletleri Tarihi*. İstanbul.
- Merçil, E. ve Işıltan, F. (1966). “*Seyfûddeve*”. İA, X, İstanbul.
- Merçil, E. ve Tuncel, M. (1991). “*Anadolu*”. DIA, III, İstanbul.
- Merçil, E. ve Karaarslan, N. Ü. (1997). “*Hamdâniler*”. DIA, XV, İstanbul.
- Merçil, E. ve Demirkent, I. (1996) “*Haçlılar*”. DIA, C. XIV, İstanbul.
- Merçil, E. ve Taşağıl, A. (1998). “*Hazarlar*”. DIA, XVII, İstanbul.
- Merçil, E. ve Houtsma, M. (1950). “*Abdullah*” mad., İA, I, İstanbul.
- Merçil, E. ve Sobernheim, M. (1950). “*Hamdâniler*”, İA, V, İstanbul.
- Merçil, E. ve Yazıcı, T. (1997). “*Halep*”, DIA, XV, İstanbul.
- Mez, A. (2000). *Onuncu yüzyılda İslâm medeniyeti* (S. Şaban, Çev.). İstanbul.
- En-Nuveyrî, Ş. A. (t.y.). *Nihayetü'l-Arab fi fününu'l-edeb.* (Muhammed Fevzi el-'Antil, Nşr.).
- Nuhayli, D. (1979). *Fethü'l-Fâtimiyyîn li'ş-Şâm*. İskenderiye.
- Ostrogorsky, G. (2006). *Bizans devleti tarihi*. (F. Işıltan, Çev.). Ankara.
- Polat, İ. E. (2006). *Haçlılara kılıç ve kalem çekenler*. Ankara.
- Riley-Smith, J. (2004). *Haçlılar Kimlerdi?* (B. Kılınçer, Çev.). İstanbul.
- Sâmîr, F. (1970). *Ed-Devletü'l-Hamdâniyye fi Mavsıl ve Haleb*, Bağdat, I.
- Şek'a, M. (1977). *Seyfûddeve el-Hamdânî veya memleketü's-seyf ve devletü'l-eklâm*. Kahire.
- Togan, A. Z. V. (1981) *Tarihte usul*. İstanbul.
- Uçar, Ş. (1990). *Anadolu'da İslam-Bizans mücadelesi*. İstanbul.